

Kadının Soyadı Yok

“Kadına Yönelik Şiddet” başlığı altında verilen haberlere ne yazık ki hiçbirimiz yabancı değiliz. Kendimizden, ailemizden, akrabamızdan, komşumuzdan verebileceğimiz örnekler çok. Çünkü erkek şiddetinin çeşidi çok. Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi, kadınlara yönelik şiddeti; "ister kamusal isterse özel yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik acı veya ıstırap veren veya verebilecek olan cinsiyete dayanan bir eylem veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma" (1. madde) şeklinde tanımlıyor. Bu tanımın son yorumlamalarına "kurbanı ekonomik ihtiyaçlardan yoksun bırakmak" da dahil edilmiş. Bu eylemler biz kadınlara hiç uzak değil. Sevgilisi kendini her saat başı aradığında onu kontrol etmek için değil, özlediği için aradığını zannetmesi öğretilmiş bir kadın grubu var. ‘Seven kıskanır’ kisvesi altında bir ömür boyu istediği elbiseyi giyememiş, gençliği içinde kalmış başka bir guruh var. Ben bu yazımda, tartışmaya açılmış şiddet başlıklarının biraz ötesine geçeceğim ve kadının kimliğinin nasıl elinden alındığını dilim döndüğünce ve bir örnekle anlatmaya çalışacağım. Genç kızlarımızın fark etmediği ancak olası bir boşanma sonrasında onları yüzde yüz bekleyen bir haksızlığı, bir eril şiddeti ve bunun devlet tarafından onanıyor oluşunu anlatacağım...

Bir çift düşünün Selen ile Murat olsun mesela. Evlenmişler. Selen haliyle, kocasının soyadını almış olsun. Zaten ya kendi soyadı ile birlikte kullanacak ya da salt kocasının soyadını alacak. Ancak ülkemiz gerçeğinde erkeğin soyadını hiç almamak, erkeği aile baskısına maruz bırakıyor. Erkeğin ailesi kadının kayıtsız şartsız erkeğin soyadını alması gerektiğini düşünüyor. “Bugün soyadını almayı reddeden bir kız, yarın öbür gün seni hiç saymaz” diyebiliyor. Hikayemize devam edelim. Selen Murat ile evlensin. Mesela Özen gibi bir soyadını bırakıp Tosun soyadına razı gelmişti. Selen’in aklı zaten evlilik hazırlığında, davetli listesinde, nikâh şekerinde...

Unutmadan, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 187. maddesine göre kadın, evlenme ile otomatik olarak kocasının soyadını alıyor. Ancak, kadın isterse (burada ‘isteme’ ifadesini, kadının sonradan gelecek tepkileri gözü yiyorsa şeklinde okumalı) nikâhtan sonra ayrı bir dava açarak ve haklı sebep göstererek kocanın soyadını reddebiliyor. Haklı sebep, evlenmek üzere olan kadının adının iş çevresinde tanınması bilinmesi kısaca bir marka olması olarak söylenebilir. Sanatçı veya bir mimar olabilir mesela. Ancak bu çok çok yeni bir uygulama olduğu gibi yolu herkese açık değil. Dediğim gibi sebep lazım.

Hikâyemize devam edelim. Selen doktora yapsın. Tezler, makaleler yazsın. Çocukları olsun. On küsur yılda iş ve aile çevresi edinsin. Haliyle banka hesapları olsun, kredi kartı, banka kartı... Kulüplere üye olsun, okul aile birliğine girsin ya da sınıf annesi olsun. Sonra babası ölmüş olsun, miras yoluyla bir de mülk edinsin. Kocasını uğraşmak istemediği için, elektrik, su, doğalgaz, telefon idarelerindeki işlerin tümünü o halletsin. Faturalar onun adına gelsin... Derken bu çift ayrılsın. Kadın, erkekten ya da erkek, kadından boşanmak istiyor olsun, fark etmez. Dava sırasında soyadı durumu zikredilmesin. Ya da... Yok yok zikredilsin. Murat, yüz binlerce erkeğin yaptığını yapsın ve avukatına “Soyadımı kullanmasına izin vermiyorum” desin. Selen, yetersiz bir nafakayla çocukların velayetini alarak -yeterlisini bu yaşama dek görmedim ve duymadım- boşansın. Nikâh öncesi kutsallık ve aile kavramı yalanıyla Selen’e dayatılan soyadı, birlikte bir ömür geçirdikten sonra, küçük bir çocuğun elinden oyuncak alır gibi, kadından çekip alınsın.

Ve Türkiye Cumhuriyeti Aile Mahkemesi bunu onasın.

Sonrasına birlikte bakalım:

- Selen boşanma üzüntüsünü 'askıya' alsın. Çünkü artık bir soyadı yok. Bu ülkede duruşma ile boşanmanın kesinleşmesi arasında kalan zaman diliminde, kadının soyadının ne olduğu belli değil. Selen babasının kütüğüne henüz intikal etmediği, kocası da o muhteşem soyadı olan Tosun'u kullanmasına izin vermediği için Selen arafta kalsın. Adı salt Selen olsun. Soyadsız Selen.
- Derken bir gün kararın kesinleştiğini öğrensin ve doğru nüfus idaresine gitsin, sıraya girsin. Saatlerce bekleyip yeni kimliğini çıkartsın. O artık Selen Özen!
- Selen yeni soyadıyla diğer kimlik kartlarını da değiştirmek zorunda kalsın: Ehliyet ve pasaport! Yüzlerce lira para döksün oraya, buraya, fotoğrafçıya, ulaşımına. Haftalar sürsün. Çünkü planlandığı gibi gitmesin hayat. Çocuk hasta olsun, olmazsa evde iş çıksın. Kendi sağlığı bozulsun. Tansiyonu düşsün, şekeri çıksın mesela. Travmasını geçirsin ama belli etmeden. Çünkü o bir anne. Annelerin hasta olma lüksü yok. Yağmur çamur, 30 derece sıcak demeden o devlet dairesi senin bu benim koşsun. E, kimlik kazanmak kanayan ayaklarla maraton koşmaya benzer. Koş Selen koş.
- Alışveriş sırasında kimlik görmek istediklerinde sorun yaşasın sonra. Sıkışsın kalsın. O anda işini göremesin. Kredi kartı ve banka kartını değiştirsin. Kim bilir hangi tarihe sarksın günlük işleri.
- İnternet bankacılığı da kullanamasın. Sistemde Tosun soyadı, kendinde Özen. Vatandaşlık numarası uyumsuzluk gösterebilir. Bir gayret hesaplarının olduğu bankalara gidip yeni nüfus cüzdanını ibraz etsin. Müşteri ilişkilerindeki memure, kaşı oynamadan "Boşanma ilanı da getir" desin Selen'e. Çay may da ikram etmesin bu gelişinde. Koca yoksa çay da olmasın. "Boşanma ilamı da boşanma ilamı" diye tuttursun ne olduğunu bilmeden. "İlam olmadan eski ve yeni soyadını aynı evrakta göremiyoruz canım" desin. Selen "vatandaşlık numaram değişmedi ki, oradan görebilirsiniz" dedikçe memure ölümüne itiraz etsin. Yeni nüfus cüzdanı hiçbir işe yaramasın.
- Selen o saatten sonra işi gücü bıraksın, fotokopicilerden, faksı olan kırtasiyelerden çıkmaz olsun. Boşanma ilamından, yeni nüfus cüzdanından onlarca fotokopi yaptırсын. Bunları "ilam, yeni kimlik" diye bağırarak herkese birer birer dağıtsın.
- Murat bir hafta sonu çocukları almaya gelsin. Zilin solmuş kâğıt parçası üstünde yok olmaya yüz tutmuş Tosun soyadını görsün ve "Zilde neden benim adım var! Sana soyadımı kullanmayacaksın demedim mi?" desin veya demesin.
- Selen, zilden kocasının soyadını çıkartsın, onun yerine daire numarasını yazsın, böylece kargo vb. geldiğinde apartmanın diğer dairelerinin zili çalısın. Postalar ulaşsın. Yöneticiye şikâyet etsinler. Yönetici Selen'e "lütfen zilin üzerine adınızı yazın!" diyerek bir de o kısıp alsın.
- Selen bu ultimatom üzerine doğalgaz, elektrik, su ve telefon idarelerine tek tek gitsin ve kucak dolusu para döksün çünkü isim değiştirmek için tesisatların önce kapanması sonra açılması gereksin.
- Selen tam devlet dairesi vs. işlerini bitirdiğini düşünürken çocukların okulunda kayıt yenileme dönemi gelsin. Hatta çocuklar özel okuldan alınıp devlet okuluna verilsin. Yeni okula kayıt olurken -kayıt yenilerken de gerekli- Selen Özen olarak çocuklarını kayıt ettirsin. Anne ve çocuklarının farklı soyad taşımaları sebebiyle aksaklıklar başlasın. Veli listesindeki soyadını sınıftaki çocukların soyadıyla eşleştiremediği için Selen'ye pek çok duyuru gitmesin. Okul idaresi, öğretmenler bir türlü bu iki soyadını takip edemesin. Selen onca işinin arasına okulun duyuru trafiğini kontrol etme görevini de eklesin.

- Gene bir gün Selen'in yolu tapuya düşsün. Satış yapmak istesin mesela. Ya da kentsel dönüşüme giden dairedaki hissesini müteahhite devretmek istesin. Ancak yapamasın. Mülk Tosun soyadına kayıtlı olduğu için güncellemesi gereksin. Saatlerce sürsün bu işlem. Karşılığında Selen gene kucak dolusu para versin. Selen sonraki beş altı yıl boyunca önüne çıkan her resmi işlemde Tosundu, Özendi uğraşsın dursun.

Hikâyemiz keşke burada bitse... Ama bitmiyor. Mesleki ve sosyal çevresinde kocasının soyadı ile tanınan kadının boşanma sonrası kızlık soyadına döndürülmesi problemler yaratmaya devam ediyor. Eski-yeni soyad her köşeden çıkıyor. Devlet baba nüfus cüzdanına "BEKÂR" yazsa da kadının boşandığını, yaşamının geri kalan her adımında ona hatırlatıyor. Halbuki devletin gerek evlenmeden gerekse boşanma sırasında erkeğin soyadını kadına dayatmasının hiçbir anlamı yok. Eğer olsaydı bugün bu uygulama refah ve kültür seviyesi yüksek ülkelerde de olurdu. Ama yok. Bu geri kalmış uygulama birey hakkını hiçe sayıyor. Özel yaşama saygısız ve külliye çirkin bir uygulama. Özellikle boşanma sonrası kadına edilen zorbalık, dayatılan 'prosedür' kadının evliliğe inancını azımsanmayacak ölçüde örseliyor. Çünkü harcanan zaman, emek ve para da azımsanacak gibi bir meblağ değil.

Bunları yaşamış, bana en yakın örnek teyzemdi. Sene 1980'ler... Mahkeme, teyzemin soyadına el koymuş, teyzem baba soyadına geri dönmüş. Devlet dairesindeki işlerini halledemiyor, emekli olamıyor. Evin her köşesinden "bu sefer de olmadı" sesleri yükseliyor. Teyzemin şişen ayakları... Düşen omuzları... Rahmetli haftalar aylar yıllarla, banka, vergi dairesi, su-elektrik-telefon idaresi, postane, tapu dairesi, hastane, muhtar ve SSK arasında mekik dokumuş, sonunda eniştemi öldürme raddesine gelmişti.

Boşanan kadının soyadının alınması durumunda yaşanacak olan problemlerin önüne geçilmesi adına Medeni Kanun'un 17. Maddesi uyarınca, kadının **menfaati açısından önemli olması ve bu durumun kocaya zarar vermeyeceğinin ispatlanması** durumunda kadın kocasının soyadını taşımaya devam edebiliyor. Yani kadın yeni bir dava açmak ve menfaatini ispat etmek zorunda. Nedir bu menfaatler? Soyadı değişikliği ile tehlikeye atılmayacak bir kariyer mesela. Televizyonda on yıldır show programı yapıyorsanız, isminiz bir marka olmuşsa, bu ismi kaybetmek kadının menfaatini tehlikeye attığı için dava açabiliyor. Akademisyenseniz, onlarca makale kitap yazmışsanız, hem de isim yapmışsanız hakim lehinizde karar verebiliyor. Ve zaten çok özel durumlarda verdiği bu izni bir sene sonra geri alabiliyor mesela. Şaka gibi. Hemen bir örnek vereyim. Şöhretli bir çift var. Boşandıktan sonra kadın dava açıp erkeğin soyadını kullanmaya izin almış. Yılların sunucusu çünkü. Üzerinden bir yıl geçmeden erkek dava açtı ve soyadımı "artık kullanamazsın" dedi. Çünkü evlenmek üzere olduğu kadın "eski karınla aynı soyadında olamam" dedi. İşin acı tarafı hakim bunu kabul etti ve sunucu soyadından oldu. Önce açtığı dava boşa gitti. Onca yıllık kariyeri de. Çünkü bu üzücü süreç onu yıprattı. Yapımcılar tanındığı isim olduğu sürece ona iş vereceklerini söyledi. Aksi takdirde alacağı para onda birine inecekti. Ayrıca televizyon kanalı riskli bir programa sıcak bakmıyordu. Bu örnek iş dünyasında ismiyle tanınan, bilinen, aranan kadınlar için. Yok 'sade bir vatandaş' isen, bir devlet memuru, özel sektör görevlisi ya da çalışma hayatı yerine yalnızca bir erkeğin 25 yıllık karısı, üç çocuğunun anası isen, kanunen ortada kollanacak bir menfaatin de yok. Yani sebebin yok. O halde sus otur.

Bir de gazete haberi vereyim. Devlet paye verir gibi kadına, evlendikten sonra hem kızlık soyadını hem eşinin soyadını kullanma hakkı vermiş. Peki sonra ne olmuş?: "İstanbul Barosu'na bağlı avukat olan Sevim Akat Eşki, 2005'te evlendikten sonra yurt dışına çıkış işlemleri nedeniyle nüfus müdürlüğüne başvurdu ve bekarlık soyadı ve evlilik soyadını beraber içeren nüfus cüzdanı aldı. Çifte soyadı kullanımını nedeniyle yaşadığı zorluklar yüzünden "Bekarlık soyadım Akat'ı kullanmama izin verin" diye dava açtı. Ancak davası, Fatih 2. Aile Mahkemesi'nce reddedildi. Akat'ta bunun üzerine, AYM'ye (Anayasa Mahkemesi) bireysel başvuru yaptı ve "hak ihlalinin" tespitini istedi. Başvurusunda, cinsel

olarak ayrımcılığa maruz tutulduğunu, özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmediğini vurgulayarak, hak ihlali yapıldığını savundu. Uğradığı manevi zararın da tazminini istedi. AYM, talebini kabul edilebilir buldu ve “hak ihlali” olduğuna hükmetti. Ancak AYM, başvuruçunun manevi tazminat talebini ise reddetti. Bu karar AYM’ce, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için ilgili Fatih 2. Aile Mahkemesi’ne gönderildi.” Sevim Hanım bir avukat, hukuksal uygulama ve süreçlerin yabancısı değil. Zamanı ve maddi gücü de varmış üstelik. Herkes onun kadar şanslı değil.

Devlet bir şey yapamaz mı? Elbet yapabilir. Evlenmeden önce çiftlere, tarafları bilgilendirici, üst dilden arındırılmış bir medeni hakların anlatıldığı bir dosya verebilir. Dosyaya, evlilik hangi şartlarda gerçekleşir, evlilik iptali nedir, bir taraf çocuk istemezse diğer tarafın hakkı nedir, miras, soyadı kanunu nasıl işler, erkeğin ve kadının görevleri var mıdır, varsa nedir, gibi konulara değinir. Ve boşanırken kadına “kocanın soyadına devam etmek istiyor musun?” diye sorabilir. Bunu sorarken çiftin evli kaldığı süreyi, kadının mesleki ve sosyal çevresini, evlat sahibi olup olmamasını, çocukların yaşını gözetir. Ama yapmıyor. Yapmadığı gibi, bu soruyu, çocuk yardım nafakasını damlalıklarla vermeye ant içmiş bir erkeğe yöneltiyor. Erkek de soyadını -kraliyet soyunun devamı buna bağlıymışçasına- esirgiliyor. Kimden esirgiliyor? Yıllarla aynı yastığa baş koyduğu, iyiyi kötüyü paylaştığı, ona çocuk veren, çocuğu dişıyla tırnağıyla büyüten bir anadan mı? Sorun görünürde soyadı, ancak asıl sorun kadının kimliğine yönelik baskı ve dayatma. Mahkeme “Soyadımı kullanamaz!” diye bağırarak bir kocaya “Kullanmasında ne sakınca var?” diye sormuyor. Türkiye’de boşanma pek çok yönden kadının boğazına bir demir leblebi bırakıyor. Ne çiğnenen ne yutulan.

Ülkemiz İstanbul’dan ibaret değil. Yedi bölgemiz, seksen küsur milyon insanımız var. Genç ve cahil nüfusumuz bir hayli. Eğitim kalitesi her zamankinden kötü. Toplumumuzda çocukları eğitime alışkanlığı yok. Hızla eriyen bir kültür söz konusu. Hayata dair çıkarımlarımızı, çektiklerimizi paylaşmıyoruz. Yol göstermiyoruz. Hele de konu evlenmekse etliye sütlüye karışmıyoruz, ödümüz kopuyor. Bir ‘sen bilirsin’dir gidiyor. Saklıyoruz, gizliyoruz. Ya da bir yere varmayan kavgalar ediyoruz bağıra çağıra. Yetkililere usulüyle sesimizi duyurmuyoruz. Duyuranlar, hakkını arayan ‘geçimsiz’ diyoruz.

Kadına evlenirken dayatılan, boşandıktan sonraysa söke söke alınan soyadı konusuna kayıtsız kalmayı en önce bir kadın olarak kendime yediremiyorum. Konunun vahameti yeterince dile getirilmiyor. Sanki boşanan kadınların kaderi bu. Katlandıkça sorun sıradanlaşıyor. Bugün Nüfus Müdürlüğü’nden başınızı şöyle bir uzatırsanız onlarca kadının aynı dertten bekleme odasında ömrünü tükettiğini görürsünüz. Çünkü soyadı tatavası bir türlü yitmiyor, **hayatımızdan def olup gitmiyor**. Kadın evliyken ne kadar çevre ve kariyer edindiyse, ne kadar sorumluluk ve vizyon sahibiyse, girişimciyse, bu haksızlık o kadar şiddetli bir karabasan gibi kadının üstüne çöküyor.

Buyrun bir örnek daha: İzmir Havalimanı, iç hatlarda uçağa binmek üzere olan bir arkadaşım polis kontrolü sırasında durduruluyor. Sebebi, arkadaşım olan kadının soyadı ile çocuğunun soyadlarının farklı olması... Kadın derdini anlatmaya çalışırsa polis takılmış plak gibi “boşanma kararı” diyor. Boşanalı on yıl olmuş. Tam tamına on yıl. Çocuk on üç yaşına gelmiş. Kim boşanma kararını bunca sene yanında taşır? Polis ne çocuğu ne anneyi dinliyor. Nezarete kadar gidiyor iş. Sonunda polis babayı arıyor ama annenin telefonundan. Baba telefonu o anda duymayabilir, açmayabilir ya da anneye inat saçmalayabilir gene de şansları yaver gidiyor ve baba “evet o benim çocuğum, diğeri de eski eşim, yani annesi” diyor. Bunun üzerine arkadaşımın çocuğunu bırakıyorlar. Polis bir telefonla ömründe görmediği bir erkeğin sözünü hüküm sayarak nezarete aldığı insanlara uçağa binme izni veriyor.

Horlanmış erkekliğini şahlandırmak isteyen binlerce ‘erkek’, karısını, çocuklarının annesini, soyadını geri alarak cezalandırıyor. Salt soyadını değil, geçmişini, zaman ve parasını, sabrını, iyi niyetini de elinden alıyor... O almasa da devlet alıyor. Erkeğe “al, alabilirsin” diyor. Halbuki kadın, kendine iyi davranmayan erkeğin ne adını ne sanını

istiyor. Kötü ve sancılı geçen uzun bir sürecin ardından daha fazla yıpranmadan hayatına devam etmek istiyor. Bir nebze soluklanmak istiyor. Ne arabin yüzü ne Şam'ın şekerini istiyor...

Size anlattığım bu kadına yönelik şiddet tipinin içinde silah, katliam, cinayet, dayak kötek yok. Küfür? Belki... Ancak kişilik haklarına bir taciz var. Hem de devlet eliyle.